

Danijel Piksijades

ZAPISI BEZ REDOSLEDA

Urednik
Zoran Kolundžija

Danijel Piksijades

ZAPISI BEZ REDOSLEDA

PROMETEJ
Novi Sad

1

PRE SVEGA

Pročitao sam veliki broj memoara zapaženih, istaknutih ličnosti, iz različitih oblasti: umetnika, glumaca, političara, sportista, pisaca, javnih radnika, ali i običnih osoba koje su se kretale u postojećim društvenim uređenjima i u dugim periodima mira. Iz tih dela saznao sam mnoge istine, dokaze, ali i poluistine, pa čak i činjenice koje su autori zaobilazili ili ih, u svom interesu, lažno prikazivali. Uvideo sam da memoari mogu da igraju veliku ulogu u snabdevanju čitalaca širom sveta običnim frazama bez dokaza, mogu da veličaju vreme svojih idola u partijama, senatima, kongresima, i da produže vek svemu što je njima odgovaralo.

Kao običan čovek, ne pokušavam da veličam strujanja u sopstvenom postojanju. Bez zle namere, uticaja spoljašnjih faktora ili zauzimanja naročito važnog stava, osvrnuo sam se na vlastiti unutrašnji život, vlastiti svet, njegov razvoj i njegove rezultate. Kao da sam stao na veliko uzvišenje iznad sela i gradova, u kojima sam ranije boravio i delovao, s ciljem da posmatram prošlost ljudi, da brojim ulice, stada i pašnjake, voćnjake i njive, mostove, železničke pruge, izvore, jezera i sve drugo što je predstavljalo blago ljudskog bića. Da pratim rast fabrika, rudnika, čitavog saobraćaja. S tog zamišljenog uzvišenja kao da brojim novopodignute kuće srećnih vlasnika, pokušavam da shvatim svaku porodicu tamo nastanjenu i u sebi osećam njihovu radost što su se, verujući u sebe, uprkos uslovima, ipak podigli.

* * *

Ali ove započete misli ne bi me nikad odvele do konstatacije o entuzijazmu, veri i uživanju. Silna volja i ljubav podigli su moju zemlju na nivo do kog se u njenoj istoriji nikad nije moglo doći. Jednom je zasjalo sunce, jednom se osetila njegova iskričava blagodet i toplina. Ali time je bila povređena i ona prošlost o kojoj su se govorili istorijski romani,

pevale pesme i koja je podizala glavu napaćenog čoveka. Ko je mogao da zamisli da će baš glava ovog ponosnog čoveka ovoga puta da padne na njegove bolne grudi?

U zapisima ću preskočiti mnoge ratove i mnoge promene, jer sve to nije u mom interesu da se prikaže. Istorija je o tome, ovako ili onako, već rekla svoje.

Čovek ne može da napusti rodnu zemlju a da na put ne ponese svu nagomilanu ljubav, ali i mržnju. On je u sebi objedinio sve ranije doživljene trenutke dobra i zla, sve što se moglo podneti ali i nesnošljivost življenja, a u krajnjoj granici i razočaranje i nadu u bolje. On, čovek, iako sićušan, trpi muke i sva dobra i zla. Sav njegov dosadašnji život bio je u trkama njegove duše i tela. U neobuzdanosti, u kratkovidosti, zbuđenosti i dilemi gde da stane, gde da ponovo baci seme, gde da očekuje plodove nadanja a gde svoj mogući krah. Ova dva elementa života uvek su blizu jedan drugom, tako da nijedan nije u moći da se opravdano u dobru prikaže.

Zagnjuriš se u tugu u svom vlastitom dobru koje si podizao, ali trpiš li trpiš i ostaješ živ, tako da imaš prilike da se otmeš svim počinjenim greškama, zabunama, i svemu ostalom na tebe nakalemljenom. Prihvatiš tuđe u sebe i spreman si da prošaraš zemljinu kuglu putujući, ne bi li dospao u željenu ili obećanu zemlju. Prokrstariš sva mora i kontinente tražeći tačku koja za sada ne postoji.

Sve u svemu, ti ne možeš da budeš gospodar sudbine, jer je ona jača od tebe. Od umora padaš na tlo prve zemlje u koju si prispeo, uljuljkaš se njenom prividnom mekoćom i toplinom. Zatim se podižeš na noge, zakoračiš u prostor, ne znajući gde se u stvari nalaziš. Prospe se kiša po tebi i osveži te. Nad sobom ugledaš dugu i, u divnoj predstavi neba i zemlje, pokorno se odaš svemu. Čuješ divne zvuke uzburkanog mora, škripanje peska i kamenja u talasima. Zaljubiš se u beskonačan prostor plavetnila neba i mora, i zaključiš da si i ovde na tuđem tlu isto ono živo stvorenje koje si bio i u svojoj rodnoj zemlji.

Sila života je uvek i na svakom mestu prisutna u tebi. Nedoumica gde ćeš da se nađeš više nije prisutna. Gubi se u tvom shvatanju, tako da počinješ da prerastaš dotadašnje granice svoje duše i tela bez ikakvih posledica. Vetar te osuši od vlage, ustalasa ti kosu, sjaj sunca uzbudi oči i obavije telo, milujući ga toplinom. Okreneš se oko sebe i uzvikneš:

– Moj Bože, pa ovo je zemlja mojih snova!

Međutim, to je samo tvoja volja u lepom dodiru s drugom prirodom koju si sada sreo i koja ti predstoji dugi niz godina. Čak do tvoga kraja. Došao si ovamo bez geografskog znanja, bez ikakvog pojma o česticama ovdašnjeg života, na ovdašnjim tvojim budućim stazama. Jednom ispiješ čašu vode, jednom prespavaš na krevetu tvojim radom stečenim, jednom dobiješ novac za svoj dugoočekivani posao, ti već tada postaješ i

rob i slobodan uljez na tuđem tlu, jer to što si se ovde našao u stvari je tvoj put i tvoja odluka. To je slučaj svih dospelih ovamo, u nameri da spasu svoj goli život.

Pisaće se istorija o svemu što nisi mogao ni da naslutiš prilikom dolaska. Pisaće se o svemu što vaskrsava pred tobom, bolno ili bezbolno, o pravim, ali i prekinutim radostima, o gordosti i nepokornosti, o puzanju i dvosmislenostima, o velikom nadanju i velikom stradanju koje samo ti vidiš, jer je sve to tvoje (ali ne i tvojih potomaka, jer će se oni raspršiti svako na svoju stranu, da dožive sve istine i neistine na svoj vlastiti način, drugačije od oca i majke, drugačije od mase ljudi koja ih okružuje). Izlete ptići iz gnezda, osnuju vlastita, i kako to već biva, potpuno se otuđe i zaborave na korene iz kojih su ponikli i koji su ih do tada hranili sokovima ljubavi. Zaspi u njima rodoljublje, jer im se u odlasku formira nova svest, a tako i novo ubeđenje o postojanju.

Upozna se postojeća sredina, živalj u njoj, susedi, poznanici i prijatelji, nova rodbina koja svakog veže svojim mišljenjem.

A deca, tvoja deca, ona su ta koja će se od samog detinjstva otimati od ognjišta, jer im je dosadio svaki oblik roditeljskog ubeđenja. Dosadili su im dugovečni nameštaj, kuhinja, uobičajena jela, svakog proleća ista bašta s povrćem i cvećem. Roditeljski krov postaje nizak, stepenice dotrajale... jer oni hoće da imaju sve drugačije od oca i majke. Tako se razilaze i u religiji i političkom ubeđenju, ali i u svim naprasitim, ponekad i dobrim idejama. Za kratko vreme mogu da budu i u zabludi ali mogu i da ustraju u tome, a kad jednom uspeju, još više obgrle svoje osamostaljivanje. Ako ne uspeju, bez griže savesti se vraćaju da bar privremeno ponovo dele roditeljsku kuću, istu dosadnu kuhinju i dosadni jelovnik.

Sav život je tako uređen da ove buntovnike ponovo primi, prigrli i oprosti im počinjeno.

Posle svega, vraćaš se svom putu, nastavljaš ga i tu nema sile koja bi unela makar imalo promene u tvoje dvorište.

Čovek se u svojoj selidbi orijentiše na gradove, jer mu je sela bilo dosta za čitav život, iako ga je baš ono othranilo. On želi široke bulevare sa zelenim alejama, kuće u različitim stilovima, zahuktale automobile, blokove prodavnica, parkove s raznim atrakcijama i ljuljaškama. Za decu i svoju porodicu želi jezerca, reke i vodopade u centru grada.

Koliko god da je civilizacija prodrla u divljinu, toliko je deo nje ostavljen da bude bar u maloj meri na domaku ruke novim generacijama, da se zna gde žive.

U samom gradu možeš da sretneš meštane koji govore tvojim bivšim jezikom. Zaustavljaš se da isprobaš rođenu reč, da takneš bivšu kulturu, ali i od ranije preostali ponos. Baš on biva kamen spoticanja u takvim susretima, jer svaka individua, iako tvojim jezikom govori, brani

svoje karakteristike, veru, politički stav i druga ubeđenja. Moraš da budeš veoma pažljiv u susretima s ljudima koji govore istim jezikom, jer zajednički jezik ne znači da ćeš naći sagovornika s istim ubeđenjem o prošlosti naroda iz koga potičeš. Dolazi do velikih razlika između tebe i sagovornika u objašnjavanju istorijskih događaja. Veoma lako možeš da se sporečkaš, ali i da uvidiš mržnju u očima sabesednika koji ti postaje suparnik i na kraju neprijatelj, i koji te usred razgovora nasred ulice rezignirano napusti.

U iseljeničkom svetu, gde se naš jugoslovenski živalj našao zajedno, postoji uzrečica: „Druži se samo sa svojim zemljacima, ali samo s onima koji misle na tvoj način“.

Tako prilikom dolaska u tuđu zemlju, ako se nađeš u razgovoru na istom jeziku, ne ističi svoju nacionalnost i veru, a najmanje politički stav. Svoju misao orijentiši na druge teme i začuti kad si provociran.

Strast pojedinaca ispoljava se u svakom susretu, jer niko ne želi da prihvati tuđe stavove. Takvi suparnici formirali su se baš u ovim demokratskim uslovima. Njihova mišljenja odražavaju se u odavno formiranim grupama koje imaju uticaj, i u vrhunskim telima državnog aparata. Doduše, niko nikog ne sprečava ni u zakonom nedozvoljenim aktivnostima, ali podrška odozgo ipak postoji. Opšti politički stav države u velikoj meri utiče na tolerisanje i davanje prava ovakvim grupama. Tako je dovoljno da se kaže da jedna od njih ide putem borbe protiv komunizma, u čemu se zaboravlja istorija došljaka. Tu pomoći nema, jer prema svemu takav je stav zemlje koja je emigrante primila. Baš ova zemlja ne trpi ekstremiste s bilo koje strane, bar u načelu. Početkom masovnog useljavanja, izgreda među novopridošlim narodima nije bilo. Za vreme Trudoa, njihov suživot bio je takoreći normalan. Vlasti su potencijalnim izgređnicima pretile da će biti deportovani u zemlju porekla, tako da niko nije imao hrabrosti da izrazito napada svoje suparnike. S obzirom na promene vlasti prilikom izbora, novonastala situacija je u pogledu emigrantske politike ili posustala, ili ublažila stav prema nekim grupama, iako su na snazi ostali i dalje ranije donošeni zakoni.

U svoj toj vremenskoj zavrzlami, kad se u stvari nije znalo ko uživa veća, a ko manja prava, ja sam s mojom porodicom bacio sidro na ovom tlu. Umoran od raznih čarkanja u Beču, ali i ranije, u zemlji iz koje smo došli, počeo sam da gledam samo svoja posla. Interesovao me je samo posao koji će mi omogućiti pristojan život.

Ne znajući jezik, što je bilo i te kako važno u prvim kontaktima, koprcao sam se kao riba u mreži, misleći da nikad neću stati na vlastite noge. Iako sam zadržao naviku dotadašnjeg života, s bratom Pavlom počeo sam ponovo da pijem, ali samo u „dozvoljeno vreme“, noću. Ujutru sam ustajao mamuran, ali ipak spreman za rad na bilo kojem radnom mestu.

U čitavoj ovoj knjizi biće reči o olujama u kojima sam uspeo da dođem do posla i normalizovanja životnih uslova. Sav sam se predao radu koji mi nije odgovarao i za koji fizički uopšte nisam bio spreman.

Kad dotakneš obale odabrane zemlje u dalekom svetu, s namerom da se useliš, najbolje što možeš da činiš je da se mislima i ubeđenjem ne vraćaš u prošlost. Ostavi svoje doživljeno u zapećak i kreni, što dalje od svega što smatraš i što si smatrao da je najbolje. U suprotnom, nikad nećeš biti shvaćen. Tvoje ideje gube moć ovde, jer pred tobom je svet s različitim ubeđenjima. Postaješ presađena biljka koju ne trpe i koja ne može odmah da se primi, jer neće biti negovana dok ne donese prve plodove. Niko ne sprečava tvoja ubeđenja, niko ne podmeće kamenje spoticanja tvojim namerama, ali ti si taj koji rasuđuje, bio potišten ili ne.

U svemu, ti ne možeš da postojiš u bivšem obliku verovanja. Ostaje ti nadanje da ćeš moći svoje ideje da prokrijumčariš u budućnost, ali ovih ideja se niko ne hvata, jer pred tobom je i novi kontinent i nova psihologija življenja.

Gledaš oko sebe i svi žure u raznim pravcima. Ako se u Kanadi veliča kraljica, skidaj joj kapu, pred njenom slikom na bilo kojem mestu, makar i u restoranu u koji si došao na piće. Ako to nisi uradio, već sledećeg trenutka prilazi ti podanik ove zemlje i zahteva od tebe da skidaš kapu, jer tako dolikuje, iako nije po zakonu. To je pravilo koga moraš da se pridržavaš. Tvoji vlastiti zemljaci uče te ponašanju i opštem moralu, kojima se podvrgavaš.

Ali moj rad u „Našim novinama“, gde sam bio uglavnom angažovan kao koordinator između pesnika i javnih radnika, bio je sasvim drugačijeg karaktera od rada u Jugoslovenskom društvu u Tander Beju. Ovde u mestu, svakodnevno sam se sastajao sa zemljacima, tako da sam veoma lako mogao da steknem utisak o naravi svakog od njih. Od velikog broja talentovanih pesnika, bezmalo iz čitavog sveta, bez ličnog kontakta i viđenja, trebalo je da na osnovu sadržine njihovih radova dobijem kakve-takve podatke i da svoje mišljenje o njima i vrednosti njihovih radova iznesem u javnost.

Tako je čitav moj život u Kanadi bio orijentisan ka časopisu „Naše novine“, koji je u to vreme bio veoma popularan kod našeg življa u Kanadi, SAD i u čitavom svetu. Kao član redakcije „Naših novina“, koje su izlazile u Torontu jednom nedeljno (povremeno i dva puta), imao sam mogućnost da saznam dosta i o „drugoj strani vojevanja“ za opstanak. Kao aktivan saradnik ovog lista, veoma lako sam saznavao o uslovima života naših iseljenika u svim zemljama Srednje i Južne Amerike, ipak najviše u SAD i Kanadi.

Moji saradnici javljali su se takoreći svakodnevno, šaljući mi razne podatke, uz propratna pisma. Iz nekih zemalja, u kojima su vladale diktature političkih režima, ređe sam dobijao poštu, jer je slanje moglo

da bude opasno za tamošnje saradnike. Mnoge njihove pošiljke bile su cenzurisane. Uglavnom pisani materijali (članci i druga literatura) stizali su mi iz Karakasa (Venecuela), Beča (Austrija), Frankfurta (Nemačka), Gutenberga (Švedska), Kruševca (Jugoslavija), Čikaga, Detroita i više drugih gradova iz SAD, zatim iz Kambere, Sidneja i Melburna (Australija), Pariza, itd.

U to vreme sam u Jugoslaviji imao velik broj poznanika i prijatelja. Često mi se javljao profesor Milenko Pekić iz Zadra, a par puta i poznati hrvatski pesnik Luko Paljetak iz Dubrovnika. Dobio sam nekoliko pisama u početku mog boravka u Kanadi od Vićazoslava Hronjeca, istaknutog slovačkog pesnika iz Novog Sada. Od Aleksandra Ćirića stigao je velik broj pisama (on je bio oficir JNA koji se bavio i pisanjem poezije).

Najveći broj pisama i literarnih radova svakodnevno je pristizao od jugoslovenskih pesnika, jer u to vreme (1977–1988) bio sam odgovorni urednik strane poezije, povremeno i „dečjeg kutka“, ali i društveno-političke rubrike. U isto vreme, prihvatio sam i dužnosti redaktorskog posla dečjeg kutka u čehoslovačkom listu „Ljudove zvesći“, na slovačkom jeziku. Ovde, u Tander Beju, jedno vreme sam vodio i „Jugoslovenski radio-sat“.

Tada, u tom jedanaestogodišnjem periodu, sa mnom su često sarađivali poznati literarni pregaoci: Jelena Šaula, Katarina Kostić, Đurđina Marti, Pepica Kloštranec, Jelena Gavrilović – Lela, Đura Maljković, Pera Kovačević, Josip Gabre – Broćanac, Dušica Dajčar, Rozalija Divjaković, Ivan Dolenc, dr Zdravko Jelinčić, Miki Stanković, Stjepan Visković, Natalija Novikov i neki drugi, a na slovačkom jeziku i slovački narodni pesnik Mihal Sklabinski. O svima njima napisao sam više prikaza i osvrta.

Moj kontakt s poznatim jugoslovenskim piscima-iseljenicima prestao je devedesetih godina, a najviše u vreme početka rata u Jugoslaviji.

Profesor Milenko Pekić iz Zadra bio je moja stalna spona s Jugoslavijom. Njegova pisma obilovala su pohvalama mog literarnog rada, kakvih do tada nije bilo. On mi je na taj način otvarao riznice svog srca, te sam i pored velike zauzetosti oko redigovanja rubrike „Poezija“ na stranicama „Naših novina“, uvek nalazio vremena da njemu prvom pošaljem odgovor, između velikog broja jugoslovenskih pesnika iz sveta.

Ovaj prijatelj, budući doktor književnosti, koji je dobijao naš časopis redovno, uvek je iznalazio nove i prijatnije načine ophođenja sa mnom. Zato sam mu slao svoje radove, od kojih je napravio izbor i objavio ga u „Zadarskoj reviji“, što je podstaklo i afirmisanog hrvatskog pesnika Luka Paljetka da mi pošalje dva pisma s njegovim mišljenjem o mojoj poeziji. U to vreme on je veoma uspešno preveo celokupna Prešernova dela na hrvatski, tako da sam imao prilike da čitam osvrte i kritike o

njegovom radu iz pera eminentnih jugoslovenskih kritičara. Pekić je živio u Zadru a Paljetak u Dubrovniku. Duže vreme bili su u prijateljskim odnosima. Povezali su se sa mnom i odali mi priznanje za literarni rad među iseljenicima. Njihova sam pisma sačuvao i uvrstio u „Prepiske Danijela Piksijadesa“, koje čine moju obimniju zbirku.

* * *

Zasijaće nove zvezde, više pojava na literarnom nebu iseljenika, za koje nisam ni znao da postoje pre mog preuzimanja dužnosti vođenja stranice poezije u časopisu „Naše novine“, koji je više od pedeset godina bio prisutan među našim življem. U periodu od 1981. do 1989, za osam godina, našao sam se na vrhuncu svojih mogućnosti da napravim takav poduhvat. Čitajući radove poznatih jugoslovenskih stvaralaca, okupljao sam brojne pesnike na iseljeničkom tlu, objavljivao ih i pisao velik broj zapažanja, kritika, osvrti i eseja, koje sam sačuvao do današnjih dana. Da nije bilo veza preko velikog broja pisama, danas bi naš svet na literarnom polju ovde bio siromašniji. U opštoj situaciji vrednovanja i afirmisanja pesnika, prosto sam izgarao i do maksimuma se trudio da ostanu zabeleženi i priznati i u raznim izdavačkim kućama u rodnoj zemlji.

Tokom desetogodišnjeg rada u dva književna udruženja (jednom u Torontu, a drugom u Čikagu), dešavale su se razne promene, odstupanja od zacrtanih planova, gde su pojedinci zahtevali i više od onoga što je o njima rečeno. Osamostaljivali su se i objavljivali svoja dela u Jugoslaviji. Izgledalo je da su moji osvrti bili nedovoljni i da nisu iscrpnije govorili o njihovom kvalitetu. Autori su finansirali objavljivanje svoje poezije u poznatim beogradskim izdavačkim kućama i na drugim mestima. Kada sam doznao šta se dešava, mogao sam da tolerišem takve inicijative pesnika u početku, ali mi je kasnije bilo stalo do toga da se oni najpre afirmišu među nama, ovde u iseljeničkom svetu. To je bila njihova volja, da tako čine, koja je morala da se poštuje. To je u stvari bila moć njihovog novca, s kojim i slava može da se kupi. Neki pesnici, ne videvši uspeh takvih dela, ponovo su se vraćali „Našim novinama“, jer su tu ponikli i stekli kakvo-takvo priznanje, možda najviše zaslugom redaktora „Strane poezije“.

Do afirmacije pesnika put je dug, ponekad i mukotrpan, i na tom putu sazreva poetska misao. Malo je takvih koji se na samom početku karijere ustoliče na zlatnom tronu, i kod kritike i kod poštovalaca poezije.

Sve je to nastalo zbog mog podstreka koji je na strani poezije rasplamsao maštu pojedinaca, te su oni, imajući novac, požurili da se pojave i u okviru jugoslovenske književnosti. Naravno, s mojim mišljenjem o njima.

Udruženje pesnika „Desanka Maksimović“ osnovala je poznata novinarka Katarina Kostić. Ona živi i radi u Torontu. Bila je član redakcije „Naših novina“ i samoinicijativno je u Jugoslaviji izdala antologiju stihova „Od srca do zavičaja“, s izborom i predgovorom poznatog jugoslovenskog književnika Dragana Dragojlovića, u izdanju kruševačke „Bagdale“. Objavila je i „Skamenjeni oblak“, u izdanju „Rimske izdavačke kuće“, koju je sastavio poznati jugoslovenski umetnik i književnik Josip Stanić Stanios. Bila je inicijator i drugih izdanja. Zbirku stihova naših pesnika, „Zovu doline mira“, izdao je u Vindzoru pesnik Pera Kovačević. Nekoliko zbirki pesama naših autora pojavilo se pred kraj izlaženja „Naših novina“, ali i kasnije.

U čitavoj toj atmosferi, želja za objavljivanjem pesničkih zbirki javljala se i kod više aktivista u javnom životu, među kojima je bio i Vladislav Gacić – Peša, odgovorni urednik „Naših novina“, koji je izdao i Antićevu poemu „Mahovina“. Poemu je njegova supruga prevela na engleski jezik, u vreme kad je ovaj pesnik nenajavljeno posetio Toronto.

Pre mog dolaska u Kanadu pojavilo se štampano izdanje pesničkih ostvarenja iz Jugoslavije, koje je sastavio profesor na univerzitetu Viktorija, Stjepan Jurčević.

Moje pisanje u ovdašnjim časopisima bilo je i te kako zapaženo i shvaćeno kao ozbiljan doprinos na literarnom polju. Tako sam dobio više priznanja na koja sam i danas ponosan. Istaknute ličnosti iz naprednih organizacija Amerike odavale su mi počast, ali bilo je i oporunista koji su tvrdili da moja priznanja dolaze zbog toga što sam Slovak, a ne zbog literarne vrednosti moga stvaralaštva. Ta tvrdnja nije bila razlog da se moj rad omalovažava ili negira među našim stvaraocima.

* * *

Imao sam nameru da napišem čitavo poglavlje o radu i životu urednika i službenika „Naših novina“, koji bi opisao stremljenje i politički stav većine doseljenika iz naše zemlje. U stvari, „Naše novine“ su bile organ Komunističke partije Kanade, u koju je pre Drugog svetskog rata bio učlanjen veći broj naseljenih zemljaka, kao i zavidan broj onih koji su došli nakon njega, i koji su počeli da osnivaju jugoslovenska društva po svim većim mestima. Oko društava, koja su često bila na udaru hrvatskih ekstremista, okupljali su se, prema političkom ubeđenju, i kasniji doseljenici, među kojima sam se i sâm našao. Moj dolazak pao je u vreme kad su ovdašnje vlasti na razne načine vršile pritisak na okupljene Jugoslovene da se reorganizuju i da zauzmu liberalniji stav u svojim političkim strukturama. Naravno, ova sugestija nije bila data javno, jer Kanada uživa reputaciju demokratske zemlje, gde je zakonom zagarantovana svaka politička aktivnost, ako ne ide na štetu zemlje i njenih nacija. Dolaskom na vlast bilo koje od partija (konzervativne, liberalne,

novodemokratske, komunističke ili neke druge, koja je bila neznatno zastupljena u parlamentu i nije imala gotovo nikakvog uticaja na život ljudi, iako je postojala na izbornim listićima), stanje u zemlji gotovo da se nije menjalo. U Kanadi se još nikad u istoriji nije desilo da, osim konzervativne i liberalne, pobedi neka druga od registrovanih partija, iako je bilo i iznimaka, kada je novodemokratska partija odnela pobjedu u nekim provincijama.

Tokom mog čitavog boravka ovde, političari Kvebeka nastojali su da otepe ovu provinciju od Kanade, što im nije uspjelo iako ta provincija ima velik broj frankofona. Glasanje je proticalo na demokratskoj platformi, a separatisti su u svakom slučaju gubili, ponekad samo s nekoliko hiljada glasova razlike. Ostajali su u nadi da će se uslovi za otepljenje u dogledno vreme znatnije poboljšati. Većina Kanađana ne podržava separatiste, iako su Francuzi u velikom broju naseljeni i po drugim provincijama u zemlji.

U Tander Beju, pre mog dolaska, postojalo je jugoslovensko društvo koje je nosilo ime „Jadran“. Bilo je orijentisano na politiku komunističke partije („Naše novine“ su se tada zvale „Borba“). Društvo je dobilo novo ime: „Kanadsko-jugoslovensko društvo“. Novine su zbog nedovoljnih novčanih sredstava izlazile samo na nekoliko strana, a kasnije, zbog pomoći od strane novih pretplatnika, i u većem obimu. Sadržaj im je bio gotovo isti kao kad su se zvale „Borba“, ali s više materijala iz života jugoslovenskih društava, a ne samo s temama iz međunarodne politike. Stjepan Miošić bio je glavni urednik. Već prvih dana mog boravka u Kanadi stupio sam u kontakt s njim, iz čega se izrodio moj rad, najpre na novim pesmama, a onda i brojnim društveno-političkim člancima, koje mi je Stjepan sugerisao da pišem. Poema „Koraci“ bila je objavljena na celoj strani i za nju sam dobio nekoliko priznanja, jer je s puno simboličke govorila o stremljenju našeg progresivnog življa u inostranstvu. Posle toga, skoro u svakom broju, pojavljivali su se moji stihovi, ali postepeno i drugi literarni oblici koje sam ponekad i pseudonimom potpisivao, iako je svako od čitalaca mogao po stilu da me prepozna. Miošić je u više navrata hteo da u jednoj knjizi objavi moje pesme, ali bilo je malo sredstava za ovakav poduhvat.

Posle mnogih članaka, eseja, kritika, crtica i zapažanja, redakcija „Naših novina“ predložila mi je mesto stalnog redaktora za rubriku političko-društvenih pitanja, što sam prihvatio. Pošto sam radio i na literarnim temama, imenovali su me i za urednika strane poezije. Jedno vreme uređivao sam i dečju stranu, pod imenom „Čika Danko“, koja je izlazila više godina. Iako sam stanovao u Tander Beju, revnosno sam obavljao dužnost urednika svih triju rubrika, šaljući svakodnevno materijale poštom (ponekad diktirajući i preko telefona).

Seriju reportaža počeo sam da objavljujem krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina. Među mojim najzapaženijim ostvarenjima bila je „Tanderbejska panorama“, koja je izlazila duže vreme u nastavcima, i u kojoj sam na literaran način opisao čitav period života i rada Jugoslovenskog udruženja, i mnoge istomišljenike iz mesta i gotovo čitavog sveta, s kojim je bio povezan svaki poduhvat mojih zemljaka u Tander Beju, Torontu i drugim mestima. Bilo je to vreme mog intenzivnog rada. Pored redovnog posla čistača na ovdašnjem univerzitetu, ostatak vremena provodio sam u radnoj sobi, pišući na bezbroj tema, koje su već sledećeg dana stizale u „Naše novine“ i, objavljene, dospevale u ruke pretplatnika. Bio sam veoma ponosan što sam obavljao ovakav posao, koji je u stvari bio potreba Jugoslovena u iseljeništvu.

Moj stav prema pojedincima, pesnicima i stvaraocima proze i drugih oblika literature, bio je sudbonosan. Pišući eseje, služio sam se više pohvalama nego kritikom. Više sam bio sklon isticanju nego običnom posmatranju, više dobronameran nego kritičan, tako da je čitav proces mog rada proticao u isticanju i vrednovanju pozitivnog, naravno, s moje tačke gledišta. To mi se tokom vremena u mnogim slučajevima osvetilo, a kasnije me je dovelo i do griže savesti. Tako su oni hvaljeni, u štampi i u većem broju mojih osvrtā, uobrazili da su veliki i krenuli da nezavisno od drugih rade na svojoj slavi. Veličani su želeli i dalje da budu „veliki“, iako sam kasnije imao nameru da im skrenem pažnju i na slabosti kojima su obilovali njihovi prilozi. Takve slabosti su se u njihovom literarnom radu javljale često. Raznim zahvatima u tekstovima, ispravkama i drugim korekcijama u gramatici ili u logičnom rasuđivanju, uzburkao sam još više more megalomanije, što se najpre javljalo u prepiskama, a kasnije i u njihovom stavu izraženom preko štampe. Takvih protesta je bilo i na sastancima udruženja. Dolazilo je do pobuna, u kojima su pesnici tražili da se njihovi radovi ne ispravljaju. Samo pesnici kakva je bila Jelena Šaula, i još neki, nisu protestovali. Jelena Šaula je predstavljala posebnu pesničku veličinu, koju niko nije mogao da pobije u njenom talentu i širokogrudosti u stvaranju poezije.

Dobar broj pesnika našao se na strani Đure Maljkovića, koji je u svojoj pobuni i raznim intrigama zatrovao sav literarni svet oko sebe. On se, iako sam o njegovom radu napisao nezaboravne primedbe, podigao na noge samo iz njemu znanih razloga i osuo na mene paljbu, začinjenu omalovažavanjem i ličnim primitivizmom na koje nisam bio navikao. Đurđina Marti (Biserka Tišma) i Josipa Kloštranec – Ličanka, afirmisane pesnikinje, ali i još nekoliko njih, udružili su se i negodovali i zbog najmanje ispravke u njihovim pesmama.

Katarina Kostić zauzimala je neutralan stav. Zahvaljujući Vladislavu Peši Gaciću, u to vreme odgovornom uredniku „Naših novina“, ovaj buntovnički stav prema meni bio je ućutkan, bar u javnosti.

Doduše, većina članova udruženja „Desanka Maksimović“, ali i pesnici izvan Toronta, ostali su i dalje moji sledbenici i podržavaoci. Učinilo mi se da je u otporu nekih pesnika bio izražen šovinizam i tendencija da se pesnici koji pišu srpskim jezikom osamostale, iako je udruženje bilo osnovano na višenacionalnim principima i podržavano u „Našim novinama“.

* * *

Svoju dužnost redaktora, po shvatanju upravnog odbora, besprekorno sam obavljao. U trenucima usamljenosti, često sam bio zanesen sentimentalizmom, iako se kod mene javljala neodoljiva želja da se pretvorim u Samarićanina, da činim dobra dela i ljudima i životinjama i običnim stvarima, i da tako sebe zamišljam kao izvršioca najplemenitijih ljudskih činova. U trenucima razočaranja mogao sam i da zaplačem. Da još više upadnem u ovako neizvesno psihološko stanje, puštao sam ploče ozbiljne muzike, na kojima su bili snimljeni svetski tenori, Lučano Pavaroti, Plárido Domingo i Hoze Kareras.

Kasnije bih, delimično oporavljen od nedaća koje sam doživljavao u literarnom radu, izlazio rano izjutra u osunčane delove parkova i, pun neke neobjašnjive dobrote, milovao travke i cveće, vodeći s njima neobjašnjivu ljubav, što bi možda za druge osobe bilo neobično i nastrano. Drugovi su mi skretali pažnju na moje ponašanje, misleći da sam skrenuo s koloseka normalnog ljudskog bića. Često sam se u mislima vraćao u svoje mladičko doba, provedeno u Somboru, gde sam pohađao učiteljsku školu. Sećam se da je jednom u Narodnom pozorištu gostovala Beogradska opera. Tada sam, u prisustvu svojih vršnjaka, ustao i naočigled svih širio ruke i tako, kao pomoćni dirigent gostujućeg orkestra i poznatih pevača ozbiljne muzike, izmamio sam poseban efekat, naravno, samo za sebe samog, što je izazivalo podsmeh i čuđenje mojih školskih drugova. Često sam padao u neku vrstu transa, ali takav osećaj mi je uvek prijao i bio sam ga veoma svestan, ne zbog atrakcije koju sam izazivao, već zarad ličnog zadovoljstva. Posle moje prve pročitane pesme, na sastanku literarnog kružoka „Đorđe Natošević“, kada se oko mene razlegao buran aplauz praćen uzvicima, dugo sam stajao pred masom budućih učitelja, želeći da taj trenutak nikad ne prestane.

Da li je to bila moja slabost ili mentalni stres?

Znao sam dugo da slušam operske arije na radiju i uvek sam bivao razočaran kad bi se sve oko mene stišalo. Tada sam se povlačio u spavaću sobu ili odlazio na ulicu, u park ili na morsku plažu, i u suzama ponavljao delove kompozicija koje sam više pamtio srcem nego razumom.

Često sam sebi postavljao bezbroj pitanja: da li sam u tome bio O. K., da li i drugi ljudi osećaju sve što i ja na isti način? Razgovarao sam s drugovima, ali niko od njih nije preživljavao stvari kao ja.

Danas mislim da je to proživljavanje spoljašnjeg sveta oko mene poseban dar, neka vrsta talenta za razumevanje prirode, ljudskog stvaranja i kulture i da će ostati zauvek u meni. U trenucima najvećeg razočaranja ili gneva, mogao sam munjevito da se priberem, čini mi se baš zahvaljujući nagomilanim česticama ljudske aktivnosti i umetnosti. To što nisam bogzna kako uspeo da na svetlo dana iznesem iz svoje duše poeziju, i postavim je na viši nivo, smatram posledicom učmalosti sredine iz koje sam ponikao. U njoj nije bilo neke naročite tradicije, iako se javljala potreba za promenom. Sve što sam mogao da učinim, razlikujući se tako od drugih, bilo je da na literarno polje iznesem par tvorevina, od čega sam progutao više gorčine nego zadovoljstva. Iako je moj rad prilično obiman, on je bio zapažen samo u kratkom periodu i ostao je sa mnom zakopan u radnoj sobi, gde bi samo za tren mogao i da izgori. Proznih i žurnalističkih radova objavljenih u raznim izdanjima imam u većem broju. Njih i ne pokušavam ponovo da čitam ili da ih, snimljene na trakama, uopšte slušam. Oni su plod jednog vremena. Možda će kritika i njih da zabeleži kao svedočanstvo, ali ne i kao naročitu vrednost. U njima ima velikog truda, očiglednog ubeđenja i neosporne vere u život, koji su se tokom godina javljali, ali i jenjavali u svom daljem postojanju. To ne znači da je vreme u kojem sam živio proticalo u beznačajnosti ili u vakuumu. Sve sam uvek namenski stvarao i tako održavao vezu između prošlosti i sadašnjosti. Čini mi se da sam u tom nastojanju uspevao, jer sam ipak bio prisutan na razmeđu između dva vremena i dva sveta.

Kontakti putem velikog broja pisama su me ne samo nadahnjivali, već i učili o karakteru čoveka, o njegovom verovanju u sebe i ostale oko njega. Bio sam prosto očaran sposobnošću pisca, pesnika i običnog čoveka da savršeno rasuđuje, shvata stvarnost oko sebe bez visokog obrazovanja, donosi zaključke kakve do tada nisam imao prilike da čujem. Veza s poznatim ličnostima, literarnim pregaocima, filozofima, jezikoslovcima, istoričarima i estetičarima, bila je za mene korisna i naučila me je da cenim ne samo njihove radove, već i da o njima dajem vlastite sudove u javnosti, ističući sve pozitivne osobine na koje sam nailazio u njihovim tekstovima. Iz čiste ljubavi prevodio sam neke lingvističke radove sa slovenačkog. Doktora Zdravka Jelinčiča prevodio sam samo u malom broju fragmenata i objavljivao na strani poezije. Ivan Dolenc, šekspirolog iz Toronta, javljao mi se takoreći svakodnevno i slao mi svoje radove na slovenačkom, koje sam kao urednik „Naših novina“ u prevodu objavljivao na mojoj literarnoj strani. Njegova nesebičnost i plodnost u stvaranju zbližile su me s njim, bio sam ushićen. Postao mi je prijatelj kakvih je bilo malo u mom životu.

Početkom osamdesetih godina primio sam se, i pored velikih obaveza u novinama, i vođenja jugoslovenskog radio-sata u Tander Beju. Sa Janezom Drčarom i Franjom Torićem, istaknutim aktivistima u mestu,

preuzeo sam dužnost spikera i svojim originalnim radovima zadovoljavao slušaoce kojih je bio priličan broj, a emisije su se mogle čuti i u nekoliko država u SAD.

Časovi jugoslovenskog radio-sata bili su prvo snimani na trakama, a posle su bili emitovani u javnost. To nije bilo ispravljano, tako da su se javljale i greške, kao i u emitovanju većine drugih programa.

U okviru multikulturne zajednice u Tander Beju bilo je više radijskih i televizijskih emisija. Finci, već po tradiciji, u mnogim ovim aktivnostima bili su veoma zastupljeni. I pored redovnog programa koji je obilovao bogatim folklorom i drugim kulturnim manifestacijama, oni su imali i verski program, što nije čudo, jer ih je u mestu bilo oko dvadeset i pet hiljada. Njihovi preci su još u devetnaestom veku počeli masovno da se naseljavaju u Kanadu i SAD, tako da su već početkom dvadesetog veka podigli svoj centar s više restorana, prodavnica, knjižara, biblioteka, hala za izvođenje predstava. Sve se nalazilo u ulici Bej, u neposrednoj blizini kuće u kojoj sada živim. Svuda uokolo čuo se samo finski jezik. Finci su uspeli da se svojom organizovanošću uzdignu iznad ostalih nacionalnosti, ako se gledaju rezultati njihovog delanja. Muškarci su uglavnom radili u drvenoj industriji, najviše na seči šuma, a žene u raznim uslužnim delatnostima: u kafanama, bolnicama, javnim kuhinjama ali i u administraciji.

Italijana je bilo nešto manje, ali i oni su se decenijama ubrajali u veoma aktivan i robustan svet pridošlica, radeći uglavnom u građevinskoj struci, ali i kao vlasnici vlastitih poslova u ugostiteljstvu, sudstvu, politici i drugim reprezentativnim profesijama. Posle Prvog i Drugog svetskog rata, podigli su nekoliko italijanskih centara u Fort Vilijamu i Port Arturu, mestima koja su od ranije postojala na obali jezera Superior, najvećeg jezera na svetu. Pored ovog slatkovodnog mora izgrađen je velik broj silosa za pšenicu koja se izvozila u čitav svet. Tu je bilo mnogo zaposlenih Italijana koji su radili kao obični radnici, ali i rukovodioci poslova.

Po broju stanovnika, u mestu je bilo najviše Ukrajinaca, Poljaka, Portugalaca i Španaca, Grka, Hrvata, Nemaca, Slovaka, Jugoslovena, Srba, Slovenaca, ali i velik broj drugih nacija koje potiču iz pribaltičkih zemalja: Danaca, Šveđana, Norvežana i drugih. Francuzi, Englezi, Škotlandanci i Irci predstavljali su takozvanu domaću naciju i nisu se ubrajali u „nacionalnosti“, jer su uvek bili „prva nacija“ čiji predstavnici su se nalazili na gotovo svim rukovodećim mestima u društvu. Uvek je tu prisutan i velik broj Indijanaca. To su pripadnici nekoliko plemena, koji su prva nacija Kanade i žive u mestu, u neposrednoj blizini ili u rezervatima oko jezera, ponekad i duboko u šumama. Oni su „privilegovana nacija“ na koju se troši velik deo državnog budžeta, jer uživaju više beneficija nego ostali građani.

Ovaj šaroliki svet podjednako uživa zakonom zagarantovana prava.

U vreme mog boravka u ovom kraju, nikad nije dolazilo do rasne i nacionalne netrpeljivosti i izgreda. Naravno, bilo je i izuzetaka, među pridošlicama iz evropskih zemalja koje su bile različite po političkom ustrojstvu, pogotovo nakon Drugog svetskog rata.

Tako i Jugosloveni, bez obzira na nacionalnu pripadnost, nikako nisu mogli da se smeste pod isti krov. Uvek su bili smatrani za komuniste, a većina Hrvata za borce protiv komunizma, iako u njihovom ponašanju i međusobnim odnosima nije bilo ozbiljnijih kršenja zakona. Demokratija je svima omogućila ista prava.

Ovde nije bilo mnogo naseljenika iz Srbije i Crne Gore. Ovdašnji Srbi potiču iz Bosne i Hrvatske, Slovenci iz Slovenije, a drugi iz višenacionalne Vojvodine, i oni od samog dolaska ovamo nisu želeli da se opredeljuju ni za jednu stranu. Vojvođanski Slovaci i Hrvati, i nekoliko porodica Srba, živeli su sami za sebe i gledali svoja iseljenička posla.

Tako ni ja ni moja porodica nismo želeli članstvo u raznim društvima, iako sam se pri dolasku dobrovoljno javio da vodim slovačko odeljenje škole sa šezdeset đaka. Kasnije sam se učlanio u Jugoslovensko društvo, jer sam smatrao da je to jedini i pravedan način da ispoljim svoje ubeđenje, budući da sam ponikao u toj sredini i dugi niz godina bio vaspitavan u tom duhu. Ni do danas, posle mnogo nedaća tokom mog delovanja među Jugoslovenima, nisam promenio mišljenje u bilo kojoj oblasti mog života.

Dvadeset i pet godina boravka u Kanadi predstavljaju dug period, s kojim se trebalo nositi, ali i podnositi ga. U tom razdoblju svaka pridošlica morala je da se reši velikog broja ranije stečenih navika, iako ih se nikada nije u potpunosti oslobodila. To nije slučaj samo s našim življem s područja Balkana, već sa svima odreda. Čovek je samo čovek, bez obzira odakle dolazi. Ali jedni se umnogome razlikuju od drugih jer pristižu sa različitih meridijana. Navike, kultura, tradicija, stremljenja, vera, rasa, podneblje i drugi faktori, te su razlike uvek pravili. U prihvatanju novog u novoj zemlji, trebalo su prilagoditi političkom i socijalnom životu, zdravstvenim uslovima, mnogim drugim nacionalnostima, prostoru, vremenu i uslovima rada. Život ovde veoma je raznorodan, dinamičan, prkosan, pronicljiv, nadasve human ali i pun zavrzlama, ponekad s mnogo izopačenosti, laži, podsmeha, pohlepe i izveštačenosti – sve u želji za bogaćenjem i nadmudrivanjem drugih. Ali ovde se više od svega zahteva da budeš vitalan, pun logičkog rasuđivanja, pun dobra u delanju i orijentaciji, ne samo u prostoru oko tebe, koji je zaista ogroman, već i na relaciji odnosa u porodici i u čitavom društvu. Nikad ne smeš nisko da padaš kad si u novčanoj nevolji, već da stoički podnosiš, da mudruješ i dovijaš se raznim trikovima, i da isplaćuješ dugove. Svakoj laži u ovoj zemlji kratke su noge, jer te kom-

pjuterski sistem ima zabeleženog i za tren oka može da dà podatke o tebi sa stoprocentnom tačnošću. Utaja je takoreći nemoguća. Porez je neminovan i neoprostiv, prekršaj zakona nezatajiv, kriminal nemilosrdno proganjan. Demokratija ovde ima neprikosnoveno pravo, anarhija je kratkovečna, a podizanje standarda u stalnoj je bici među vladajućim strankama. Svi ovi elementi života nisu jasno vidljivi, jer bi mogli da opterećuju ljudsku psihu koja treba da uživa punu slobodu.

Slobode ovde ima napretek, ako je razumeš kao pošteno biće i ako je bezrezervno podržavaš. Bez obzira odakle si došao, koliko se dobra i zla nataložilo u tvojoj krvi, ti si jedini koji možeš da rešavaš dalji svoj opstanak, na svom i tuđem. Ovde je život najveća škola, a ispite svakodneвно polažeš. Rezultat tvoje snalažljivosti beleži se samo u tvom punom pogotku ili promašaju.

Vidne razlike u materijalnim dobrima i te kako postoje. Ako si pametan, možeš da stičeš, ako si priglup ili naivan, da gubiš, tako da ti ništa drugo ne preostaje već da se kao biljka kultivišeš i pozitivnim delanjem postigneš sve što i drugi postižu. Emigrantske vlasti nikad ne znaju da li useljenje odobravaju glupcima ili pametnima. Na tebi je da li ćeš da staneš na jednu ili drugu stranu ove, ponekad i neshvatljive, razlike. Bar filozofski, ova odluka je veoma važna.

Koliko je meni poznato, barem kod mojih sunarodnika, niko nije doživeo lični bankrot. Često su biznismeni balansirali na ivici nedaća, ali tu nije bilo posustajanja i krajnjeg razočaranja. Država je oduvek uzimala danak, često pozamašan, koji se nije podnosio bez posledica.

Neki u tome gube kuće i imanja, ali i posle toga postoji bezbroj mogućnosti da se iz svega ispliva i započne neka mirnija aktivnost. Posle nekoliko godina neizvesnosti, život se vraća na željeni kolosek i sve se brzo zaboravlja i veoma brzo obnavlja. Zaleće se rane privremene oskudice i skučenosti i ljudi se iz ruševina ponovo javljaju, osveženi i sposobni za nove poduhvate.

Sve u svemu, ne treba da se objašnjava ciklus kretanja dobra i zla, sreće i nesreće, imanja i oskudice, jer sve dolazi s nadom ili nenadano. U zemlji kakva je Kanada, sve je moguće, ali je sve i proračunato i ne mora sve ni da se desi.

Tako se po tebi valjaju sneg i kiša, od kojih nastaju poplave. Već sledećeg trena zasija blagodarno sunce i donese radost i pravo zadovoljstvo onima koji uživaju sve blagodeti, ali i onima neprilikom pogođenima. Ovde, i pored geografskih širina, ima više sunca nego tame. Ovo je kraj iz kojeg niko nikada nije otkupovao da traži bolje. Niko se nije vratio na pređašnje i niko ni krajičkom svesti ne bi mogao da se protivi stvaranju novih mogućnosti za sve rase, vere i nacionalnosti. Kanada je najlepša, i zemlja koja na svetu najviše obećava. Njeno prostranstvo je zadivljujuće. Svaka njena provincija prepuna je karak-

terističnih slika i odlika. Na dalekom severu žive Inuiti, uz beneficije države. Kod njih je civilizacija odavno ušla u pore svakodnevnog života. Razna plemena Indijanaca, geografski niže od njih nastanjena, uživaju sva prava kanadskih građana i slobodno se bave lovom i ribolovom, živeći u novoizgrađenim kućama, u sredinama gde mogu da ispoljavaju i gaje svoju vlastitu kulturu.

Na čitavoj teritoriji gde žive, podignut je velik broj škola i hala za razne društvene aktivnosti. Zdravstvene i socijalne usluge su na najvišem stepenu jedne civilizovane zemlje. Planska seča šuma, rudnici, industrija i drugi vidovi ekonomskog razvoja, svima su dostupni. Deset provincija, Jukon i Severozapadna teritorija, obiluju velikim rudnim blagom, naftom, podzemnim gasom, zlatom, dragim kamenjem. Surova klima već je odavno savladana, a polarne oblasti postale su podnošljive zahvaljujući podizanju čitavih naselja i gradova sa sistemom stalnog grejanja i drugim pogodnostima.

Južni delovi provincija, gušće naseljeni, s velikim brojem modernih gradova, žitnicama i razgranatom industrijom, čine bogatstvo zemlje kakvo malo gde u svetu može da se nađe. Asfaltni putevi su tako išarali zemlju da skoro nijedno mesto nije izolovano. Saobraćaj je ovde vrlo razvijen. Kanada se ubraja u zemlje sa najvećim brojem vozila po glavi stanovnika.

Zar nije pravo zadovoljstvo da se živi i radi u zemlji sa sjajnom sadašnjicom i budućnošću? Moja porodica i ja neizmerno smo srećni što imamo privilegiju da živimo u njoj.